

Дмитро Корчевський

ПАРАДИГМАЛЬНИЙ ПІДХІД ДО ІНТЕГРАЦІЇ ЗМІСТУ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ КОМП'ЮТЕРНОГО ПРОФІЛЮ

У статті виявлено можливості парадигмального підходу до інтеграції змісту професійної підготовки майбутніх фахівців комп'ютерного профілю. Проаналізовано історичний розвиток та види основних освітніх парадигм, на основі чого визначено роль і місце кожної з них у процесі інтеграції змісту професійної підготовки. Обґрунтовано базові положення використання парадигмального підходу до формування змісту професійної підготовки майбутніх фахівців комп'ютерного профілю.

Ключові слова: інтеграція змісту, професійна підготовка, парадигмальний підхід, фахівці комп'ютерного профілю

В індустріальному суспільстві панував науковий тип освіти, якому була підпорядкована побудова змісту як загальної, так і професійної освіти. Але за останні десятиліття, «відповідно до зміни ролі науки в житті людей, вимагають змін підходи до побудови змісту освіти: якщо раніше в основі змісту освіти лежали виключно наукові знання, то тепер наукові знання повинні стати лише одним з компонентів змісту освіти, рівноправно з іншими формами людської свідомості» [11, с. 47]. Нині можна говорити про «парадигмальну освітню революцію, яка є революцією епохи інформаційного суспільства. Вона розпочалася в рамках постіндустріального (перехідного від індустріального до інформаційного) суспільства і нині перебуває в стадії формування основних елементів і формулювання завдань освітнього розвитку» [2, с. 154]. В її межах передбачається перетворення сфери освіти на основну форму життєдіяльності людини і суспільства та повна переорієнтація освітньої діяльності на забезпечення умов для саморозвитку особистості, гармонізацію відносин у суспільстві.

Парадигмальний підхід в останні десятиріччя досліджується у низці науково-педагогічних праць (Є. Бережнова, О. Вознюк, І. Зязюн, І. Колесникова, Н. Коршунова, В. Кукушкін, А. Новіков, М. Романенко, І. Утюж та ін.) на основі загальнопедагогічних теорій освіти (С. Гончаренко, В. Кушнір, В. Краєвський, М. Скаткін та ін.).

Метою статті є обґрунтування можливостей використання парадигмального підходу до інтеграції змісту професійної підготовки майбутніх фахівців комп'ютерного профілю.

Парадигма – одна з фундаментальних категорій науки. Вона стосується не об'єкта науки, а власне наукової діяльності, це «модель наукової діяльності як сукупність теоретичних стандартів, методологічних норм, ціннісних критеріїв. Інші визначення конкретизують це загальне уявлення» [1, с. 24]. Хоча у дослівному перекладі з латинської слово «парадигма» означає «приклад, зразок», але в сучасній педагогічній науці його розуміють як концептуальну модель освіти, причому існує дуже багато різних освітніх парадигм [6]. Зокрема, сьогодні відбувається трансформація парадигми педагогічної науки, спрямована на акцентування її ціннісного аспекту.

Принцип загальноприйнятої парадигми в науці передбачає методологічну основу єдності певного наукового співтовариства, що значно полегшує їхню професійну комунікацію [3, с.248]. Філософія освіти використовує поняття «парадигма» для означення культурно-історичних типів педагогічного мислення і педагогічної дії: при цьому освітня парадигма в історії розвитку педагогічної теорії і практики проходить декілька етапів: становлення, завершення і, нарешті, статичності, коли вона стає млявою і заважає розвитку, що приводить до розвитку нової парадигми, яка реалізується через поширення нових ідей; до переосмислення основних понять і їхніх зв'язків [5]. Під педагогічною парадигмою розуміють «сукупність стійких, повторюваних смислових характеристик, які визначають сутнісні особливості схем теоретичної та практичної педагогічної діяльності та взаємодіють в освіті незалежно від ступеня та форм їх рефлексії» [7, с. 87]. Тому у педагогічній теорії парадигму трактують як цілісну вихідну концептуальну схему, певний методологічний конструкт, який інтегрує провідні наукові теорії, моделі вирішення проблем, що домінують у науці упродовж певного історичного періоду.

В основі формування тієї чи іншої парадигми педагогіки лежать певні наукові підходи, які відображають історичні, національні, культурні, соціальні, економічні, науково-технічні, гуманітарні та інші тенденції розвитку суспільства. Так виникли авторитарна, технократична, традиційно-консервативна, гуманістична, інноваційна та інші парадигми в педагогічній науці.

Як зазначають С. Гончаренко та В. Кушнір, не можна сказати, «яка з парадигм «краща», а яка «гірша», кожна з них є певним науковим відображенням певних тенденцій розвитку суспільства, деякої частини світової спільноти чи світу загалом і тому має право на існування» [4, с. 41]. Загалом же педагогічний процес розвивається в напрямі від репродуктивної до творчо-креативної педагогіки. Це дозволяє вести системні дослідження педагогічного процесу з позицій вибраних наукових парадигм, які окреслюють простір їхніх можливостей щодо створення чи

вибору способів, прийомів, засобів, процедур, методик дослідження та тлумачення отриманих результатів.

Особливість педагогічної парадигми полягає у тому, що вона розглядається як усталена, що «стала звичною точкою зору, модель-стандарт розв'язання певного класу педагогічних задач, які зазвичай продовжують застосовуватися, незважаючи на те, що у педагогічній науці і педагогічній практиці вже наявні факти, які ставлять під сумнів модель-стандарт, загальноприйняту точку зору» [2, с. 156]. Педагогічна парадигма відіграє подвійну роль – з одного боку, полегшує загальний підхід до вирішення наукових проблем в педагогічній науці, а з іншого – гальмує сприйняття нових ідей, стримує розвиток педагогічної творчості.

Саме в наш час поняття «парадигмальна освітня революція» стало доволі продуктивним для аналізу освітньої ситуації тому, що ми знаходимося на зламі епох – переходу людства до інформаційного суспільства [12]. Водночас, саме по собі це поняття ще не пояснює тенденцій розвитку освітньої сфери, а лише дає методологічний інструментарій для історико-генезисного та структурно-функціонального аналізу нової філософсько-освітньої парадигми XXI століття.

Прояв наукового типу освіти – це так звана «знаннева парадигма». Але оскільки наукове знання завжди предметне (математика, фізика, історія, опір матеріалів тощо), то і весь зміст освіти будувався на предметній основі. Підводячи підсумок традиційному знанневому підходу, А. Новіков констатує, що «всі освітні «реформи», «напівреформи» і спроби реформ за останні сорок з гаком років будувалися і будуються за однією міркою: формулюються найзагальніші, в принципі, благі цілі чергової реформи, але вдосконалення туманні і неконкретизовані, і потім відразу починається поділ «пирога» навчального плану – з якого предмету вдається вхопити більше навчальних годин. Причому, в цю прогалину між невизначеними розмитими цілями освіти і конкретним предметним її змістом проникають такі кон'юнктурні як одноденні метелики предмети як «Правила дорожнього руху», «Валеологія», «Етика і психологія сімейного життя», «ОБЖ» тощо. Хоча, за все ХХ століття в школах усього світу з'явився всього *один-єдиний принципово новий і об'єктивно необхідний навчальний курс – «Інформатика»* [11, с. 51].

На противагу знанневому підходу, предметоцентризму у формуванні змісту освіти [9; 13] була висунута концепція культурологічного підходу, яка розглядає його як педагогічно адаптований соціальний досвід людства, тотожний за структурою, людській культурі у всій її структурній повноті.

Цивілізаційна парадигма потенційності освіти «включає суперечності, що існують у сучасному світі та в освіті, в її рушійних силах розвитку, створюючи теоретико-методологічну базу для формування нових поглядів на вже відомі філософські категорії, що дозволяють по-

новому побачити феномен освіти як фундаментальність єдності цивілізаційної й культурної компоненти; осмислити розрив між ними; показати, що в граничному синтезі духовної діяльності цивілізаційна парадигма освіти розглядається як сукупність системоутворюючих ідей і принципів, які є теоретико-методологічними і світоглядними основами освітньої теорії та практики, і, як наслідок, такими, що визначають шлях розвитку людства» [14, с. 62]. Дослідження цивілізаційної природи освіти розширює уявлення й можливості для прийняття ідеї різноманіття світу як становлення індивідуальності, для визнання необхідності виходити в освіті із загальнолюдських завдань і цінностей.

Н. Коршунова стверджує методологічну необхідність однозначного загальнонаукового трактування поняття «парадигма», вказуючи, що терміни «парадигма» і «методологія» не є синонімами. З позицій історії науки, більш широким виступає поняття парадигми, оскільки воно пов'язується з періодами революційних змін у науці, що проголошує нові методологічні установки. З позицій онтології конкретної науки, більш загальним є поняття методології, яка може безконфліктно містити в собі риси різноманітних парадигм» [8, с. 14]. Глобальні зміни породжуються духовним рухом, спрямованим до людини, до творення орієнтованих на особистість форм соціального життя, мислення і діяльності.

Різноманіття парадигм пов'язують з педагогічними цивілізаціями. На думку В. Кукушкіна, на етапі креативно-педагогічної цивілізації сукупним суб'єктом-об'єктом виховання виступить людська спільнота загалом, настане епоха школи творчості в широкому, філософському її розумінні. Якщо вважати, що освіта має бути поза політикою і брати за основу тільки контекст культури, то відповідно з трьома підходами до культури можна виділити і три концептуальні моделі освіти [10] на основі виділення підходів до культури: ціннісний (аксіологічний); діяльнісний (культура трактується як апробовані способи діяльності щодо створення матеріальних і духовних цінностей) та особистісний (культура втілюється в певному типі особистості). Відповідно виділяються парадигми освіти: традиціоналістсько-консервативна (слово «консервативний» вживається тут у позитивному сенсі як збереження, стабілізація культури за допомогою освіти); раціоналістична, яка відповідає діяльнісному підходу в культурі і використовується для адаптації людини до культури, причому в центрі уваги перебувають не знання, а вміння, способи дії; феноменологічна (гуманістична), що відноситься до людини як до головного феномену культури, як до суб'єкта освіти. Парадигми розрізняються за цілями, які ставляться перед освітою, розумінням функцій школи, способами досягнення цілей та характером педагогічної взаємодії. На основі розгляду цих парадигм В. Кукушкіним [10, с. 25–32], проаналізуємо їх у контексті інтеграції змісту професійної діяльності майбутніх фахівців комп'ютер-

ного профілю.

1. Знаннєва парадигма містить три основні постулати. Перший постулат: в основі освіти повинні лежати базові знання та відповідні вміння і способи навчання, навички. Другий постулат: зміст освіти повинні складати дійсно важливі і необхідні, а не другорядні знання: увага має бути спрямована на те, що витримало перевірку часом і є основою освіти. Третій постулат має гуманістичну спрямованість, зокрема значної ваги набувають загальнолюдські цінності. Ця парадигма має у своїй основі ідею про зберігаючу, консервативну (у позитивному сенсі) роль освіти, мета якої полягає в збереженні і передачі молодому поколінню культурної спадщини, ідеалів і цінностей, що сприяють індивідуальному розвитку особистості. Тому зміст програм має ґрунтуватися на базових, що витримали випробування часом знаннях.

На наш погляд, знаннєва парадигма є *необхідною умовою формування змісту освіти та його інтеграції*.

2. Технократична парадигма сформувалася в професійній свідомості та поведінці як похідна від спостережуваних фактів і явищ науково-технічної революції та її наслідків. В основі парадигми лежить уявлення про істину, доведену науково обґрунтованим та перевіреним досвідом знанням. В умовах технократичної парадигми будь-який результат навчально-виховного процесу може бути оцінений в системі «так – ні», «знає – не знає», «вихований – не вихований», «володіє – не володіє». Тут завжди існує якийсь еталон, ідеал, норматив, за яким звіряється рівень підготовки, освіченості, вихованості. Розуміння якості людини в заданій площині пов'язане з оцінкою його готовності чи неготовності виконати певну соціальну функцію. Уявлення про належні знання та поведінку формується на державному рівні, однак, одержані таким шляхом знання завжди знеособлені, усереднені, обмежені рамками вже відомого, нехай і науково обґрунтованого.

Технократична парадигма побудована відповідно до логіки недовіри до рівності пізнавальних можливостей. Звідси і виникнення у світовій педагогічній культурі різного роду випробувань, рейтингових рядів, стандартів освіти, його тупикових форм. При цьому перевірка відповідності нормативом виробляється, як правило, без урахування того, чи створено умови для успішного розвитку особистості, чи запропонований стандарт відповідає природі конкретної людини. Однак саме у межах цієї парадигми з'явилися продуктивні педагогічні технології та інноваційні форми навчання (алгоритмізація та програмування, комп'ютерні ігри, опорні конспекти тощо, що допомагає впорядкувати складні педагогічні процеси, оцінити їх кількісно, встановити зворотний зв'язок). Незважаючи на всі недоліки, технократична парадигма забезпечує високий рівень знань учнів. На відміну від попередніх, ця парадигма має у своїй основі не

знаннєву або культурну, а психологічну орієнтацію.

На нашу думку, *призначення технологічної парадигми – забезпечити процесуальний аспект формування та реалізації змісту професійної підготовки.*

3. Гуманістична парадигма ставить у центр уваги розвиток учня чи студента, його інтелектуальні потреби і міжособистісні відносини. Її ядро – гуманістичний підхід, допомога в особистісному зростанні, хоча приділяється увага і його підготовці до життя, адаптації тощо. Основний спосіб структурування знань – культурологічний підхід до освіти. Він заснований на *інтеграції навчальних дисциплін*, створенні цілісного образу епохи, культури, на розумінні співвідношення культури і цивілізації, розумінні кожної галузі знань у формуванні культури і тощо. Швидкість навчання в гуманістичній парадигмі обумовлюється індивідуальною здатністю суб'єктів проникнути в суть пізнавальної або життєвої проблеми.

На нашу думку, *призначення гуманістичної парадигми – цілепокладання, загальна орієнтація підготовки фахівця.*

Слушно зазначити, що кожна парадигма в педагогіці формувалася під впливом історичних умов, в яких знаходилося суспільство, суспільного ладу, темпів розвитку суспільства і відповідних тенденцій розвитку науки загалом і педагогіки зокрема, визначних особистостей педагогічної науки й практики.

На початку ХХ сторіччя загальний обсяг знань, які виробляло людство, подвоювався кожні десять років; у наш час цей процес займає лише рік; відповідно до прогнозів, у недалекому майбутньому загальний обсяг знань буде подвоюватися кожні декілька місяців. Ось чому «головна тенденція сучасного світу – поновлення знань – передбачає й розвиток іншої тенденції, яка визначає спрямованість скоріше на цілісність знань, ніж на їх конкретний зміст; оскільки експоненціальний темп розвитку нашого надзвичайно динамічного світу приводить до того, що спеціалізовані знання втрачають свою прикладну цінність через 10–15 років. Все це вимагає побудови *інтегративної педагогічної парадигми*, яка б забезпечила впровадження в освітню галузь синтетичного знання, що формується на основі міждисциплінарних зв'язків» [2, с. 155]. Відтак, можна говорити про певну інтегративну тенденцію розвитку сучасної освіти.

У професійній підготовці майбутніх фахівців доцільним є використання кожної з вище зазначених парадигм. Нижче формулюємо *базові положення використання парадигмального підходу до формування змісту професійної підготовки майбутніх фахівців комп'ютерного профілю:*

– часткове збереження предметного наукового знання у змісті

професійної підготовки у контексті знаннєвої парадигми, зокрема забезпечення цілісності та збереження сутності навчального курсу інформатики;

– в основі професійної підготовки повинні лежати базові знання та відповідні вміння і способи навчання, навички: другорядна та застаріла інформація повинна постійно вилучатися з навчальних курсів;

– в межах гуманістичної парадигми у змісті професійної підготовки повинні акцентуватися загальнолюдські цінності (на противагу технократизації особистості) та етичні цінності, зокрема основи комп'ютерної етики;

– у межах цивілізаційної парадигми необхідний розвиток не лише випереджального навчання, але й забезпечення наступності та неперервності фахової підготовки майбутніх фахівців комп'ютерного профілю;

– в межах технократичної парадигми доцільним є, по-перше, наявність еталону, ідеалу чи нормативу, за яким звіряється рівень підготовки; по-друге, розроблена система оцінки готовності чи неготовності виконувати професійні функції, по-третє, забезпечується психологічний супровід навчання;

– педагогічна парадигма посилює теоретичні основи педагогічної науки, але водночас її консерватизм затримує впровадження прогресивних інновацій в освіті;

– сучасна парадигма професійної освіти, заснована на культурологічному підході, передбачає інтеграцію змісту навчання на засадах провідних цілей професійної підготовки фахівців конкретної професії.

Таким чином, у педагогічній теорії парадигму розуміють як цілісну вихідну концептуальну схему, певний методологічний конструкт, який інтегрує провідні наукові теорії, моделі вирішення проблем, що домінують у науці упродовж певного історичного періоду. У ієрархії парадигм освіти вважаємо, що цілепокладальною є гуманістична, необхідною умовою – знаннєва, а достатньою, процесуальною умовою – технократична парадигма. До подальших напрямів відносимо дослідження методологічних засад інтеграції змісту професійної діяльності майбутніх фахівців комп'ютерного профілю.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бережнова Е. В. Парадигма науки и тенденции развития образования / Е. В. Бережнова, В. В. Краевский // Педагогика. – 2007. – № 1. – С. 22–33.
2. Вознюк О. В. До проблеми обґрунтування інтегральної педагогічної парадигми / О. В. Вознюк // Нові технології навчання. Матеріали міжнародної конференції «Духовно-моральне виховання і професіоналізація: виклики ХНІ ст.» № 66, Частина 1: Інститут інноваційних технологій і змісту освіти Міністерства освіти і науки України, Академія міжнародного співробітництва з креативної педагогіки. –

- Київ-Вінниця, 2010. – С. 154–159.
3. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / С. У. Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 378 с.
  4. Гончаренко С. Методологічні особливості наукових поглядів на педагогічний процес: від репродуктивної педагогіки до педагогіки творчо-креативної / С. Гончаренко, В. Кушнір // Педагогічна освіта і освіта дорослих Європейський вимір : збірник наукових праць. – Київ-Хмельницький ПО І ОД, 2008. – С. 41–65.
  5. Зязюн І. А. Філософія педагогічної дії : монографія / І. А. Зязюн. – Черкаси : Вид. від. ЧНУ імені Богдана Хмельницького, 2008. – 608 с.
  6. Колесникова И. А. Педагогическая реальность в зеркале межапарадигмальной рефлексии / И. А. Колесникова. – СПб., 1999. – 242 с.
  7. Корнетов Г. Б. Общая педагогика : учеб. пособие / Г. Б. Корнетов. – М. : Изд-во УРАО, 2003. – 192 с.
  8. Коршунова Н. Л. Понятие парадигмы: в лабиринтах поиска / Н. Л. Коршунова // Педагогика. – 2006. – № 8. – С. 11–20.
  9. Краевский В. В. Проблемы научного обоснования обучения (методологический анализ). – М. : Педагогика, 1977. – 264 с.
  10. Кукушкин В. С. Общие основы педагогики : учебное пособие для студентов педагогических вузов (Серия «Педагогическое образование») / В. С. Кукушкин. – М. : Ростов н/Д : Издательский центр «МарТ», 2006. – 224 с.
  11. Новиков А. М. Постиндустриальное образование / А. М. Новиков. – М. : Издательство «Эгвес», 2008. – 136 с.
  12. Романенко М. І. Соціальні та парадигмально-когнітивні детермінанти розвитку сучасної освіти : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра філософ. наук : спец. 09.00.10 «Філософія освіти» / М. І. Романенко. – Дніпропетровськ, 2003. – 33 с.
  13. Скаткин М. Н. Методология и методика педагогических исследований / М. Н. Скаткин. – М. : Педагогика, 1986. – 152 с.
  14. Утюж І. Г. Цивілізаційна парадигма освіти: теоретико-методологічний аспект / І. Г. Утюж // Гуманітарний вісник ЗДІА. – 2009. – Вип. 38. – С. 60–66.